

INDIJSKO ZANATSTVO

SAVEZNA KOMISIJA ZA KULTURNE VEZE SA INOSTRANSTVOM

IZLOŽBA

INDIJSKO ZANATSTVO

MUZEJ PRIMENJENE UMETNOSTI

Beograd 1968

Prevod teksta sa engleskog

Dr SVETOLIK ROGANOVIC

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

K E.01 A.11.02

SEM

1968

020180310

COBISS S

Tehnička oprema kataloga i postavka izložbe

ZORAN JOKIĆ, slikar

IZLOŽBA INDIJSKOG ZANATSTVA I NARODNE UMETNOSTI

Istorijski indijski zanatstvo potiče još iz maglovitog drevnog vremena kada je i istorija o samom čoveku tek počela da se beleži i povezuje u celinu i kada je stvaralačka sposobnost ruku cenjena, čak osećanjem strahopoštovanja. Indijsko zanatstvo se razvijalo kroz vekove potpomagano snažnom folklornom tradicijom, plemenitom kulturom, u kojoj je individualizam negovan, a detalj i preciznost cenjeni. Mukotran rad indijskih zanatlja našao je svoj smisao u jedinstvenoj lepoti predmeta koje su oni izradivali. Vremenom su ti predmeti prelazili granice centara proizvodnje i širili se po svim delovima Indije, a zatim i po celom svetu. Indijski umetnici zanatlje cenjeni su zbog savršenstva izrade predmeta, izvanrednog oblikovanja i crteža, kao i zbog njihovog nenadmašnog osećanja za boju. Skupoceni brokati, svile, muslini izuzetne finoće, kao i čilimi, zatim raznovrsni predmeti puni elegancije i lepote od porcelana, mesinga, bronce, bakra, srebra, slonove kosti i sandalovog drveta, prenošeni su kao najveće blago duž čuvenog »Sviljenog puta« karavanima kамила sve do Samarkanda, Bagdada i najudaljenijih uporišta ogromne Mongolske imperije, na zapad u Egipat i Afriku, kao i na istok do toplih ostrva Indonezijskog Arhipelaga. Dvorovi Solomona i Džingisa Kana, palate Cezara, primali su ove izvanredno lepe predmete kao tribute od vazala, ili poklone od prijatelja. Još od najranijih vremena sela i kućice zanatlja bile su glavna uporišta društvenog i ekonomskog života indijskog naroda. Iskopavanja u Mohendžodaro i Harappi pokazuju da se već u drugom milenijumu pre n.e. pojavljuje grad na indijskom tlu. To su prometni trgovачki centri iz kojih se nadaleko širio ekonomski i kulturni uticaj. Postojanje tih gradova bilo je moguće baš zbog širokog kruga mnogobrojnih seoskih zajedница, koje su proizvodile razne predmete i robu i višak proizvoda razmenjivale, te su se na osnovu razmene dobara i gradovi razvijali i bogatili.

Zanatstvo se definije kao veština naroda. U Indiji ono nije industrija u pravom smislu te reči, jer ta proizvodnja istovremeno je i stvaralaštvo koje simbolizuje i predstavlja unutrašnju potrebu za izražavanjem i lepotom i njenom zadovoljenje. Razni zanatski radovi, bilo da su od metala, porcelana ili drveta, jasno pokazuju da, iako napravljeni za potrebe svakodnevnog života, oni takođe predstavljavaju način samoizražavanja, jer otkrivaju svesnu estetsku ideju. Istovremeno, oni manifestuju u svojoj strukturi principu Šilpa Šastre, prastarje naučno obradene formule i pravila za izradu predmeta ili obradu materijala.

U miru i tišini sela, seoska zajednica je razvila jednu svoju kulturu iz neprekidnog toka svog sopstvenog života i prirode koja ga okružuje. Zajednica je delovala kao jedna ličnost zbog jedinstvenog načina života i reagovanja na zajedničke radosti i nedadeće, na zajedničke prigode i znamenja koja su se pojavljivala tokom vremena i onda kada su se menjala godišnja doba. Od milion šarenih niti tradicije ispunjene pesmom i stihom, legendama, mitovima, romantikom rustikalnog načina života i dogadjajima, od suštine svakodnevnog života zajednice i iz bogate riznice same prirode izatkana je izvanredno bogata, stvaralačka i snažna umetnost.

Da bi se otkrili izvori inspiracije i pravi smisao ogromnog bogatstva indijskog zanatstva, potrebno je videti ga u kontekstu pozadine iz koje je poniklo i tamnoputih ljudi za koje je rađeno, kako bi se uklopilo u vedri tok njihovog života.

Bezbrojne invazije snažnih nomadskih naroda koji su se selili s jednog kraja Indije na drugi, mešavina civilizacija, uticaji stranih mitskih simbola i sujeverja, drevni bogovi i kultovi prvobitnih stanovnika ove zemlje, geografski raspored planina, pustinja i bujne vegetacije i bogatstvo minerala, bili su faktori koji su uboliočili estetske norme jednog naroda vaspitanog na konцепцијама nastalim na relaciji prostor-vreme, koje su izbile na površinu iz haosa i tokom više milenijuma doble svoju formulaciju.

Sa organizacione tačke gledišta, zajednice sa istim interesima okupljale su zanatlige-umetnike, koji su ubrzo osnovali esnafe u Indiji, kao što ih je bilo u Evropi, Egiptu i u drugim zemljama. Esnafi nisu u početku odgovarali sekci ili etničkoj kasti, kao što se to obično misli. U stvari, jedan isti zanat su ponekad upražnjivali ljudi različitih kasta. Članstvo je obično bilo nasledno ali su pridošlice primane uz naplatu odredene takse. Esnafi su bili ti koji su regulisali radne časove i kvantitet rada za svakog kroz strogo utvrđene zakone i kažnjavanje prestupnika. Esnaf je, takođe, sprečavao konkurenkciju između pojedinih zanatskih udruženja i pregovarao u slučajevima sporova. Prekovremeni rad u jednom zanatu nije bio dozvoljen nijednom radniku ako je u istom zanatu postojala nezaposlenost. Esnafi ne samo da su određivali nadnike, nego su nadzirali korišćenje čistih materijala i visoki kvalitet izrade. Svakim esnafom je upravljao sud Mahajana, ili jedna vrsta starešina, sa naročitim položajem i ovlašćenjima u odnosu na Sethe ili poglavare esnafa. U većim varošima i gradovima esnafi su, izgleda, vršili znatan uticaj, jer je Seth esnafa postao Nagar Seth, titularni poglavар svih esnafa i najviša ličnost u gradu, koju je vlasti prihvatiла kao svog predstavnika. Esnafi su gradili hramove i trošili novac na dobrotni rad. Taj novac su uzimali iz esnafskog fonda koji se povećavalo putem specijalnih priloga.

Bazirajući se na mitu, simbolu i neizmerno bogatoj maštji, čiji su nepresušni izvori inspiracije bile priče i legende iz pra-starih zbirki Purana, zanatska tradicija nije mogla da stagnira. I mada su se forme na izvestan način ponavljale, one su bile oslobodene imitatorske intencije i svaki čin proizvodnje i stvaralaštva bio je spontano povezan sa tokom ljudske težnje da izrazi opšteto-čovečanska osećanja i interesovanja.

Vremenom, razvila su se dva pravca zanatskog izraza. Jedan je negoval površinsku obradu koju su dopunjavale aplikacije i emalj. U njemu su se odražavali, kao u ogledalu, tokovi ljudskih života i kulture koja je određivala njegovo vreme i pripadnost, izražavajući svu prefinjenost i retkost elegancije. Drugi, strukturalni po konceptu, zasnivao se na beskrajnom traženju, odražavajući poznate forme nepromjenjenog načina seoskog života, romantiku i emociju nomadskih plemena, rituale koji okivaju čoveka u nevidljive lance drevne prošlosti.

Tako indijsko zanatstvo samo po sebi, predstavlja poseban pojam vrednosti. Ono izražava veliko nacionalno nasleđe. I dok je estetski vrlo prefinjeno, ono je ipak, u suštini, namenjeno svakodnevnoj upotrebi. Od skromnog krčaga od ilovače do savijenog noža za sečenje povrća, od platna za pokrivanje ljudskog tela do tkanine koja se prebacuje na leđa govečeta, svaki komad je umetnička tvorevina bogata divnim konturama, živim bojama i zanoćnim oblicima. Ništa nije stvoreno da bi se čuvalo kao mrtav predmet u vitrini, koji bi služio samo posmatranju ili ukazivao na bogatstvo svog vlasnika. Lepota nije izolovana stvar, ona je sastavni deo čovekovog intimnog života. Svaka stvar treba da bude lepa, pa makoliko bila svakodnevna. Ukrashavanje nije samo sebi cilj. Ono treba da služi društvu. U stvari, kao i u muzici, igri ili slikarstvu, svako stvaralaštvo ima svoje značenje, svoj smisao i svoju bit; i svako stvaralaštvo je izraženo u jednoj određenoj formi, kao Abhinaya ili simbolični pokreti u igri, ili kao râga u muzici. Kao i kod glume u klasičnoj indijskoj drami, i ovde ništa nije ostavljenno slučaju ili lutjanju umetnika. Svaki korak je učinjen sa puno brižljivosti i preciznosti.

KAMLADEVI CHATTOPADHYAYA

a) TKANINE:

U Indiji su, izgleda, od najranijih vremena preovladivale pamučne tkanine. Iskopavanja Indus Valej civilizacije otkrila su da je još u to, praistorijsko, vreme bilo razvijeno tkanje i bojenje ovog materijala. Tokom vremena fino tkanje prerasta u posebnu vrstu umetnosti, a Indija postaje čuvena po svojim zlatom i srebrom izvezenim tkaninama i brokatima sa utkanim prepletima koji su stvarali izvanredne efekte. Ovo izuzetno tkanje potiče još iz vedskog perioda o čemu postoje podaci u Vedama, staroj indijskoj literaturi. Epovi Ramajana i Mahabharata opisuju ove tkanine kao svile, vunene i vlaknaste materijale, čak i krvna. Tkanine finoće paučine, kao i teške tkanine bogato izvezene zlatom, srebrom i ukrašene dragim kamenjem, koje su izradivane u Indiji, postale su predmet pomamne želje za posedovanjem u svim bliskim i dalekim zemljama. Neke vrste muslina izgledale su prosti nestvarno, »kao iz bajke«. Komad muslina od 15 jardi težio je samo 50 grama. Komad mokrog muslina položen na travu postajao bi nevidljiv i pošto je bilo teško razlikovati ga od večernje rose nazvan je Shabnam — večernja rosa. Druga vrsta muslina nazvana je Abe-Rawan ili voda koja teče, pošto je postajao nevidljiv u vodi. Postojaо je, takođe, i muslin Bafthma — tkan vazduh. Veruje se da je umetnost finog tkanja prešla iz Indije u Asiriju, Egipat i preko Feničana u Južnu Evropu, a smatra se da je do pokušaja izrade imitacije ovih tkanina došlo u Italiji u XIII v., a da je kasnije, u XVII v. sa ovom umetnošću upoznat i Manchester u Engleskoj. Primena mašina, međutim, izmenila je situaciju, jer je proizvodnja postala serijska i zbog toga jeftinija od ručnog tkanja.

Glavna nošnja u Indiji, koju čine sari, dhoti, turbani, ogaći i šalovi, sastoji se od raznih komada materijala standardne dužine i širine. Išticanje lepote materijala kroz razne tehnike tkanja, bojenja, štampanja, veza itd. je sastavni deo celokupnog izgleda nošnje. Tako je svaka oblast u Indiji razvila svoje sopstvene karakteristike, naročito na sarijima. Najčuveniji u tom pogledu je Benaras, koji je poznat po brokatu sa ornamentima radenim od svilnih i metalnih niti. Ovi materijali pokazuju neke od najkomplikovanih tehnika tkanja — u zlatu, srebru i svili sa bezbrojnim varijacijama motiva. Podjednako savršeni, ali sasvim različiti u stilu su patola u Gujeratu i ikat u Orissi, od kojih oba predstavljaju istu tehniku izuzev što je poslednji rađen u tussor svili i prema tome jeftiniji od prethodnog koji je od čiste, teške svile, i zato skuplj. Isti stil se primenjuje u pamučnim tkaninama u Pochampali-u i Chirala-i u državi Andhra Pradesh i u Sambalpuru kao i u drugim mestima države Orissa. Oni uvek imaju geometrijske ornamente, pa čak i kada se ovi sastoje od biljnih elemenata. Boje koje imaju sjaj dragog kamenja u jednostranom ili dvostranom ikatu iz Gujerata ili Orisse, proizilaze iz posebne tehnike kombinovanja bojenih niti sa potkom prema datom crtežu. Paithan stil, koji potiče još iz 300—200. godine pre n.e., ima posebnu tehniku u izradi svile sa razrađenom zlatnom ornamentacijom na pallavu, završnom delu sarija, i bordurama. Ovaj stil je vremenom nestao ali na njegovom obnavljanju radi Indijski odbor za narodnu radinost. Tehnika je slična Jala sistemu, koji se primenjuje u benareskom tkanju brokata, gde se crtež prenosi sa originalne skice naslikane, najpre, na papiru i pričvršćene ispod osnove, tako da čunak sa nitima potke prolazi ispod i iznad nje stvarajući fine i precizne oblike cveća, pa i scena iz života boga Krišne.

Chanderi sari i turbani iz države Madhya Pradesh su meki i skoro prozračni, izatkani u svili i pamuku. Oni su jednostavniji ali elegantni, sa blagim i suptilnim nijansama koje su, inače, retke za indijske tkanine, koje uglavnom karakterišu čiste površine sa pravim zlatnim i srebrnim bordurama i sa simetrično obrađenim pallavima.

Baluchar stil iz Bengala, koji je vremenom nestao, ali koji je nedavno obnovljen od Indijskog odbora za narodnu radinost, primenjuje se na debeloj svili tamnih tonova čije bordure, koje sadrže motive cveća ili lišća, formiraju sa poprečnim prugama četvorougana površine, dok se na pallavu nalaze motivi mango ploda. Ponekad su u tim površinama naslikane čitave istorijske scene, hramovi ili, pak, scene sa Mogulskog ili Radžputskog dvora.

Južnoindijski sari rađen od svile ili delikatne pamučne tkanine, predstavlja po svojoj originalnosti i lepoti, poseban stil. Sari izrađen od teške svile ima široke bordure i obradeće pallave u kontrastnoj boji, ali zajedno čine harmonično obojenu celinu. Velika raznolikost motiva pokazuje inventivnost i bogatstvo maštete. Telo, odnosno srednji deo sarija, je čisto ili jednobojno, a

ponekad ima linije, velike kvadrate ili male populjke suptilno rasporedene po celoj površini. Obojeni su tipično tamnim indijskim tonovima. Kanchipuram u državi Madras, Arni, Armoor i Dharmavaram u državi Andhra Pradesh, Kollegal, Mallakarmura u državi Mysore, spadaju među najpoznatije centre izrade ove vrste sarija. Kalakshetra, poznati kulturni centar kod Adyara u državi Madras, specijalizovao se u izradi tradicionalnih motiva. Pamučni sari ovog stila, od kojih se najpoznatiji izrađuju u Godwalu, Kothakoti, Venkatagiriju, su izvanredno i delikatno izatkani, a neki imaju tako fine strukture da stvaraju utisak paučinaste predstave. Sari iz prva dva grada imaju teške bordure i pallave, dok im je telo prazno i bez dekoracija, a sari iz Venkatagirija imaju veoma prefinjeno izradene motive cveća i papagaja izvezene svilom i zlatom na tankoj pamučnoj beloj osnovi. U Trivandrumu, u državi Kerali, izrađuju se najfiniji pamučni sariji sa širokim zlatnim bordurama i pallavima, koji ponekad imaju tankom zlatnom niti izvučene kvadrate, uglavnom čistih, neispunjene površina.

Poseban stil ima Irkal sari, koji se izrađuje u Karnataku u državi Mysore. On je u tamnim indijskim prelivima sa crvenim bordurama na kojima su motivi radeni belom bojom, dok je pallav ukrašen širokim belim i crvenim linijama. Telo ovog sarija može biti čisto, neispunjeno ili dekorisano gustim linijama i duplim kvadratima. U Shahpuru, takođe u državi Mysore, primenjuje se irkal stil, ali u mekim pastelnim tonovima i harmoničnim prelivima.

Pored ovoga postoje i Bandhani — trake, šalovi, mašne, marame i drugi obojeni materijali iz Kutcha i Saurastre u Rajasthanu i Madurai u državi Madras. Ovi materijali se boje posebno razrađenom tehnikom, gde se tkanina vezuje u čvorove od kojih se svaki čvor posebno stavlja u određenu boju, ili nijanse jedne boje, što na kraju daje izvanrednu kompoziciju boja i motiva.

b) V E Z :

Vez je ,svakako, veoma staro zanatstvo u Indiji koje se pominje još u Vedama i starim indijskim epovima. Izgleda da je rad iglom smatran za veoma važnu radinost, jer je igla postala simbolom snage pošto ona spaja delove u jednu celinu. Kao i u mnogim drugim zanatima, zemljoradnici i razna nomadska plemena koja su često menjala prebivalište, mnogo su doprineli razvoju veza. Jer vez je umetnost dokolice i zahteva vremena, a seljaci su imali čitave sezone kada njihove ruke nisu bile mnogo zauzete. To je slučaj i sa nomadima koji nisu vezani za specijalne rutinske poslove. Možda je prišivanje zlatnih i srebrnih niti na tkaninama bilo najraniji oblik veza. Drugi plemeniti metali, kao i poludrago kamenje bili su, takođe, prišivani na tkanine. Kasnije su bile u upotrebi i perle, komadi stakla, školjke i slične jeftinije vrste dekorativnih zamena, namenjene siromašnim slojevima. Čak se pretpostavlja da su i tako komplikovane tehnike kao kinkhab, patola, himroo, kao i motivi na bandhanijima, bile poznate u najstarijim vezovima. Možda ne bi bilo preterano reći da skoro svaki poznati tip veza, karakterističan za bilo koju zemlju, postoji i u Indiji. No i pored toga, tehnike veza i način šivenja tj. bodovi u indijskom vezu daju mu izrazito indijski karakter i čine ga apsolutno izvornim. Priroda je bila glavni izvor inspiracije, dok su lokalne legende, mitologije, kao i religiozni motivi predstavljali predmet nijihovog sadržaja.

Svakako je najpoznatiji indijski vez Kasida iz Kashmira. U ovom vezu dominiraju motivi pejsaža, biljnog i životinjskog sesta, sa bogatim naturalističkim koloritom. Ovi motivi otkrivaju svu lepotu crteža i kompozicija rađenih slobodnom rukom.

Phulkari je vez svojstven Punjabu, iako se može naći u nekim delovima Rajasthana, a njegova verzija u Chambi, u državi Himachal Pradesh. Kao tkanice u Assamu, u Punjabu vezeni rado i predstavljaju važan deo očeće za nevestu i devojačku spremu. Priča se da majka kojoj se rodi kćer, odmah po njenom rođenju počinje da phulkari vezom ukrašava delove očeće koje će ona nositi na svojoj svadbi, jer za ovako redak umetnički rad potrebne su mnoge godine. Osnova ovog veza je debeo, grub materijal, motivi su biljni i geometrijski, a dominantne boje oranž, žuta, svetli oker, kestenjasto mrka sa prugama zelenog, karmina ili purpurno crvene i drugih nijansi.

Saurashtra i Kutch u državi Gujarat, kao i jedan deo Rajasthana imaju, možda, najdekorativniji raznobojni ornamentalni vez. Postoji velika sličnost u vezovima ovih krajeva, iako svaki od njih ima svoje posebne karakteristike. Vezovi iz Kutcha odli-

kuju se lančanim bodom, a vezeni motivi predstavljaju ptice i cveće, ponekad i ljudske figure, u veoma živim bojama. Ovaj vez je poznat pod imenom Kanbi, pošto ga najviše izrađuju pripadnici Kanbi plemena. Ponekad se njime bave i pastiri, nomadi Ahiri. Ranije, a isto tako i danas, seosko stanovništvo je ovim vezom ukrašavalo svoju nošnju u vreme časova dokolice, te nije bio namenjen trgovini. Ovaj vez iz Kutcha odlikuje se naročitom finoćom i originalnošću. Ovde se upotrebljava igla sa kukicom za heklanje, zbog brzine rada, kojom se izvlače niti iz osnove materijaia. Ponekad je na ovaj vez aplicirano drago kamenje, kao : parčići ogledala, školjki i dragog kamenja. U vezovima iz Saurasthre postoje kombinacije sa trakama raznih materijala, koje su ušivene tako da sa vezom oblikuju mala polja. Od bodova se primenjuju lančani bod i preplet u vidu riblje kosti. Ovde ponovo nalazimo aplikacije od komadića ogledala, školjki i dragog kamenja. U izradi ove vrste veza specijalizovale su se neke oblasti Gujerata. Cipele su, takođe, bile vezenе sa motivima plastično predstavljenim tankom žicom.

Karnatak oblast u Mysore-u poznata je po lepoti stila zvanog Kasuti. U ovom vezu su zastupljeni uobičajeni motivi cveća, ptica i životinja, a ponekad i hramovi, palankini — nosiljke, i religiozni simboli. Svaki motiv i svaki predmet imao je bezbroj varijanti; na primer, lotos je prikazan u više od deset oblika, a isto tako i ptice, životinje, palankini, kolevke, zvonca, školjke, lampe i dr. Sve je naturalistički obojeno, uglavnom obojenim svilenim koncem. Pored ovih motiva i geometrijski ornamenti pokazuju veliko bogatstvo prezentirani u bezbroj varijacija koje proizvode kaleidoskopske efekte.

Veoma srodan kasuti stil je kashida stil u Biharu, čijom se izradom bave samo žene. Kao i u kasuti vezu, ovde su zastupljeni geometrijski, biljni i životinjski motivi, a bogatstvo boja je izrazitije. Kashida vez je još uvek veoma živa umetnost, naročito u Severnom Biharu, gde žene ovim vezom ukrašavaju svaki deo odeće i svaki komad platna koji se upotrebljava u kući. Ovim vezom se ne trguje, jer se koristi za ličnu upotrebu i u domaćinstvima. Motivi su izrađeni veoma precizno u bogatom koloritu i stvaraju zadivljujuće efekte.

Fini vez izrađuje se, takođe, u severnom Biharu na prekrivačima i poznat je pod imenom Suznis. On je veoma srodan vezu Kantha u Bengalu.

Izuzetno prefinjen i veoma izrazit je vez koji se izrađuje na jednobojnoj ili čisto beloj osnovi naročito poznat iz grada Lucknow-a u državi Uttar Pradesh. On potiče iz perioda vladavine cara Harsha za koga se priča da je voleo finu muslimansku odeću izvezenu stilizovanim motivima guske, bez boje ili druge ornamentacije. Ovaj stil oslanja se isključivo na vez da bi istakao plemenitost ove veštine. Kao i u skulpturi ovaj stil se služi isticanjem formi te zbog toga ne upotrebljava mnogo varijacija boda.

Skoro podjednake finoće, ali mnogo redi je vez Kantha iz Bengala, koga izrađuju samo žene. Osnova ovoga veza je neobična. Ona je sastavljena od nekoliko slojeva odbačenih komada sarija iz čijih bordura se izvlače raznobojne niti i zašivaju duž ivice, dok se površina popunjava različitim motivima rađenim belim koncem.

Manje poznat vez, jer se ne nalazi na tržištu, je Chamba vez iz udaljenih mesta na jugozapadnim obroncima Himalaja. To je deo oblasti koji je nekada bio poznat po Pahari stilu ili čuvenoj Kangra školi indijskog slikarstva. Ovaj vez zaista predstavlja transkripciju slika ove škole. On prikazuje scene iz života boga Krišne, igre boginja i bogova, ličnosti iz starih legendi, u stvari sve one motive koje nalazimo i u Pahari slikarstvu. Ovaj vez je jedinstven po tome što uspeva da predstavi čak i poteze četkice na platnu. On ima isti živopisni kolorit kao i Pahari slikarstvo, veoma bogat i kontrastan, ali u isto vreme i veoma priјatan za oko zbog supertilne harmonije oblika i boja. Ovaj vez ograničava se, međutim, samo na marame, ali ima neizmerne mogućnosti za primenu na mnogim tipovima tkanina.

Veoma srodan vezu je rad sa aplikacijama. Ova tehnika se, uglavnom, manifestuje na dva načina: na širokim površinama i masama, kao na baldahinima, čilimima, zastavama, suncobranima, i sl. i u obliku uskih linija ili traka koje se upotrebljavaju na odeći, jastučnicama, prekrivačima i sl.

Radovi sa aplikacijama mogu da budu veoma impresivni i nalaze se u bezbrojnim varijantama. Ova vrsta rada najrasprostranjenija je u Orissi, Saurasthri, Biharu, Ahmedabadu, Kashmiru i Bengalu.

c) N A K I T :

Jedna od umetnosti po kojoj je Indija postala veoma poznata jeste izrada nakita. Raznovrsnost njegovog oblikovanja možda nema paralela. Svaka mala oblast u Indiji ima svoj način izrade. Isto tako je raznovrstan i materijal od koga se izrađuje počev od zlata do trave, od slonove kosti do cveća. Veoma široka skala oblike, stilova i kompozicija ne može se sagledati.

Grubo se može podeliti na dve vrste: onaj sa arhaičnim ornamentima, koji nose nomadska plemena i seljaci i stilizovani nakit upotrebljavan od gradskog stanovništva. Nekada, ne tako davno, nakit su nosili i muškarci i žene, ali se on, zavisno od toga, znatno razlikovalo.

Izrada izvanredno oblikovanog nakita, koji se može naći na glinenim figurama, govori o izdašnosti i brizi koja se poklanjala ukrašavanju tela, počevši od kose, pa sve do palca na nozi. Oko vrata, počevši od vrha bile su koncentrično raspoređene ogrlice koje su, nastavljajući se sve dužim niskama, padale do struka. Uši su takođe pokrivane ukrasima, uglavnom kupastog oblika, dok su se na zglobovima nalazile grivne i narukvice bezbrojnih varijanti. Ove figurine omogućuju nam, makar i površno, da saznamo za visoki domet koji su dostigli majstori starih vremena u izradi nakita. Ukrasi od srebra i zlata otkriveni prilikom iskopavanja, pokazuju izuzetno majstorstvo izrade, a neki od njih zadržani su do današnjih dana. Čak se nisu mnogo iznenili ni nazivi. Mogu se, takođe, utvrditi sličnosti između ovih figurina sa figurom na freskama Ajante i skulpturama hrama Amaravati. U njima možemo videti muškarce i žene bogato pokrivene nakitom, uključujući skoro svaku moguću vrstu ukrasa za telo. Taj običaj se, u stvari, nastavlja do današnjih dana, iako se u slučaju muškaraca ukrašavanje svelo na nekoliko prilika kao što je ukrašavanje mlađeženje prilikom venčanja, ili maharadže za vreme prazničnih svetkovina.

Reprodukovanje bezbrojnih varijanti cveća, sunca, meseca i zvezda u zlatu i srebru, bilo je uglavnom namenjeno ukrašavanju kose. Upletena kosa bila je, takođe, pokrivena zlatnim i srebrnim medaljonima u obliku cvetova, ili imitacijom kobre. Oblici naušnica bili su bezbrojni i nemoguće ih je opisati, isto kao i narukvice, grivne, ogrlice i ukrase za nos. Pojasevi su bili prava umetnička dela od kojih su neki bili tesno pripojeni oko struka, dok su drugi padali slobodno zadržavajući se na kukovima.

Ukrasi oko nožnih članaka takođe su pokazivali veoma široku skalu varijacija, od jednostavnih krugova od srebra i zlata sa reljefnim radom, do onih na koje su pričvršćivane male kuglice ispunjene zrnecima i zvonca koji su prilikom svakog pokreta proizvodili određeni zvuk. Pored nakita koji se nosi oko zgloba ruke, nakit je pokrivan i nadlanicu sve do prstiju.

Jedna od najfinijih vrsta nakita je filigran, obično izrađen od veoma tankih nitи srebra „ponekad i zlata, koje mu daju penasti izgled i stvaraju utisak prozračnosti i lakoće. Pošto je ova tehnika, slična paučinastoj mreži, bila tako osjetljiva za odrasle grube ruke, u Indiji su ranije samo deca mogla da rukuju srebrnim nitima, postižući u tome izuzetnu spretnost i brzinu. Najlepši filigrani izrađuju se danas u Cuttack-u, Orissi, Kalimnagaru u državi Andhra Pradesh i u Marshidabdu u zapadnom Bengalu.

Srebrni nakit bio je uvek popularan među seoskim stanovništvom i nomadskim plemenima. Ljudi u gradovima retko upotrebljavaju srebro, izuzev prilikom ukrašavanja stopala. Oni smatraju da bi zlato bilo degradirano kada bi se njime ukrašavale noge. Srebro je u poslednje vreme postalo popularno, uglavnom, zbog visoke cene zlata.

Tehnika emalja bila je najrasprostranjenija u Rajasthanu, a kasnije u Lucknow-u, Benarasu i Kashmиру. Predmeti ukrašeni emaljem su još uvek veoma popularni, a naročito kutije, tanjiri, čaše, kašike, drške, pehari, sakralni predmeti i predmeti slične upotrebe.

Staklo je svestrano primenjivano u izradi nakita, najčešće za minduše i ogrlice. U stvari, zbog velike mogućnosti primene boja, one su vremenom dobile ritualno značenje, kao na primer crne minduše i ogrlice koje za žene predstavljaju znamenja povoljnih dogadaja i sreće. Ukrasi od stakla dostižu sjaj briljanata, kao i najfinije nijanse svih boja. Indijske žene zato osećaju veliku naklonost prema staklenim ogrlicama i naušnicama. U seoskim oblastima staklene naušnice upotrebljavane su kao ukrasni predmeti za sreću, pa su ih nosili i muškarci. Životinje su takođe bogato ukrašavane krupnim i bliještavim staklenim ogrlicama ili ukrasni predmeti za robove. Taj nakit je, izgleda, dosegao visoko savršenstvo još u Harappa civilizaciji, kada su ogrlice izradivane od mnogih

materijala počevši od terakote i kameja, do karneola i lazulita. Bezbroj varijanti tapiserija, paravana, zavesa na vratima, zatim lepeze, novčanici i papuče, pravljeni su od nanizanih perli. Saurashtra, Kutch i Gujerat su još uvek poznati po izuzetno lepim predmetima rađenim u ovoj tehnići.

d) L U T K E :

Utvrđeno je da je izrada i oblikovanje lutaka u Indiji bilo najraniji vid razonode. Lutkarstvo je naročito bilo popularno u Rajasthanu, Orissi, Andhri, Mysoru i u oblastima gde se govori Tamil jezik. Lutke se pominju u Thirukuralu, staroj tamilskoj literaturi iz 200. godine pre n.e. Pisac Harsha u svojoj »Harsha Charitak« slavi ovu umetnost.

Neki naučnici smatraju da su lutkarske predstave bile najstariji oblik pozorišta u Indiji. Otuda, verovatno, potiče i naziv »sutradhar« (držać žica, onaj koji drži sve konce u rukama), koji označava specijalnu ličnost koja otvara svaku sankskrtsku dramu.

Pozorište lutaka na jugu Indije nazvano je Pavai Koothu i verovalo se da je imitacija jedne od jedanaest igara koje je boginja Lakšmi izvodila da bi općinila, namamila i uništila neprijateljske demone. Ono je bilo monopol Brahma, a teme su bile uzimane iz epova Ramajane i Mahabharate. Lutke zvane Puthli na severu Indije smatrane su inkarnacijom boginje Bhavani. Jedna od najranijih predstava bazirala se na herojskim i legendarnim podvizima Amarsingh Rathora, slavnog radžputskog junaka. Indija je bogata i raznovrsnim varijantama marioneta, zatim lutaka koje se pokreću pomoću konaca, lutaka koje se navlače na ruku kao rukavice i pokreću prstima, i lutaka-silueta, koje su izradivane za pozorište senki. Marionete su popularne u Rajasthanu, Orissi i južnim oblastima Indije, lutke koje se pokreću pomoću konca u Bengalu i Biharu, lutke-rukavice u Utar Pradeshu, Orissi, nekim oblastima države Madras, Mysoru i Kerali, a lutke-senke u Orissi, Andhra Pradeshu, Mysoru, državi Madras i Kerali.

Marionete: Marionete u Rajasthanu su bez specijalne naprave — upravljača i konci su pričvršćeni direktno na prste rukovaoca. U verziji koja postoji u Orissi, jednostavni trouglasti upravljači upotrebljavaju se za stvaranje pokreta tela i udova lutke. U Bomalatti, u južnoj Indiji, prsten načinjen od trske nalazi se na glavi rukovaoca i za njega su pričvršćeni konci povezani sa telom lutke. Rukovaoc upravlja pokretima ruku lutke pomoću konaca i kod lutaka u Bengalu i Biharu. One su jednostavne i mogu da se pokreću samo na mestima gde se sastaju vrat i ramena.

Lutke-senke u Orissi i Kerali podsećaju na reprodukcije tradicionalnog slikarstva sa oštrim i jasnim konturama, a mnoge od njih imaju fiksiran položaj i u većini slučajeva nisu pokretne na sastavima. Ove lutke bacaju senke koje su crne, ili sive ako je materijal od koga su napravljene providan. Od perforiranih oblika na lutki pojavljuju se na platnu sveta mesta. Ova tehnika se koristi da bi se proizveo utisak bogate ornamentacije. Tolu Bomalatta ili lutke-senke iz Andhra Pradesh koje su takođe prenesene u Mysore i oblasti gde se govori tamil, jesu jedinstveni umetnički radovi. Oblikovane su izrazitim, jasnim linijama profila, stilizovanim otvorenim očima, a ukraši su predstavljeni pomoću talasastih linija, perforacija, i obojenih motiva. Ove lutke su slikane značački, specijalnim biljnim bojama koje su providne i senke koje su projektovane na platno su, prema tome, obojene. Izrada ovih lutaka predstavlja jednu od najvrednijih i najfinijih tradicija u likovnoj i plastičnoj umetnosti zemlje.

e) M A S K E :

Istinska trdačionalna forma pozorišta koju imamo u Indiji još uvek produžava da živi i pokazuje, na jedinstven način, bogatstvo i raznovrsnost veoma stare umetnosti i zanatstva ove zemlje.

Maske su upotrebljavane veoma mnogo u skoro svim oblicima tradicionalnog pozorišta i izrađene su od drveta, papira, metalnih ploča i tkanina sa vezom.

U tradicionalnom pozorištu mitološke ličnosti su često predstavljane pomoću maski. U pozorišnim oblicima koji zavise uglavnom od prizora, kretanja, masovnih scena, ili čiste igre, upotreba maski za karaktere kao što su demoni, božanska bića, životinje i ptice, najviše je zastupljeno.

Ram Lila, svetkovina u slavu boga Rame i Seraikella Chhou igra, zatim Sahi Jatra iz Orisse, keralska Krishnattamakali i kašmirska Bhand Pather igra, imaju svoje posebne, jedinstveno kreirane maske za takve ličnosti. U Kathakali igri, gde izraz lica i pokreta čine veoma važan aspekt ovoga stila, efekti koji podsećaju na masku, postignuti su pomoću specijalnog postupka šminjanja koji ostavlja lice elastičnim što mu daje neograničene mogućnosti izražavanja.

f) OBRADA DRVETA:

Najstarije konstrukcije kuća, hramova, palata, čak i čitavih gradskih trgova i ulica u Indiji, bile su isključivo izrađene u drvetu. Među njima je palata u Pataliputri iz perioda Maura (III vek pre n.e.), izvanredan primer ove umetnosti. O njoj je grčki putopisac Megasthenes pisao: »Niti Memnonova Suza u svoj slavi, ni Ecbatana sa svojom veličanstvenošću i sjajem ne bi mogle da se uporede sa ovom palatom«.

To dokazuje da stari indijski majstori u drvetu, koji su osnovali svoj esnaf poput starih lončara ili tkača, imaju svoje prethodnike i bogato nasleđe izvanredne veštine u obradi drveta. Potičući od zajedničkih predaka, danas oni žive razbacani po raznim delovima zemlje i stvaraju raznovrsne predmete od drveta.

Pod uticajem društvenih i religioznih osećanja, ritualnih obreda i običaja karakterističnih za neku oblast, njihovi predmeti izražavaju često nejednakosti u stilu i izradi i tretiranju motiva, ali to doprinosi raznovrsnosti obrade i oblika.

U predmetima drvene izrade lutke i igračke su najrasprostranjenije i izrađuju se u svim delovima zemlje. Neke od njih poštale su veoma poznate zbog jedinstvenog karaktera i lepote. U Andhra Pradeshu živopisne igračke od lakog drveta izrađuju se u Kondappally-u, a u Tirupatiju izrađuju se religiozne figure rezane od crvenog drveta, u Nirmalu prave se ne samo igračke već i drugi predmeti, takođe jarko obojeni. Na lutkama ili igračkama u Bengalu i Biharu istesane su samo konture, dok su ostale površine slikane. U Benaresu se izrađuju uglavnom životinje, takođe slikane i potpuno pokrivenе bojom. U nekim oblastima obrađeno drvo se likira, kao u Rajasthanu, Madhya Pradeshu, Mysoru. Velikoj raznovrsnosti predmeta od drveta doprinosi izrada zdela, vaza, i tanjira koji su svetlo lakirani kako bi im se dao što bogatiji izgled. Veoma stari i neobičan detalj u ovoj grani su noge kreveta, ili divana koje su veoma lepo obradene i obojene.

Umetnička obrada ovog materijala na predmetima svakodnevne upotrebe primenjuje se u orahovom drvetu u Kashmiru i ružinom drvetu u Kerali i državi Madras. Svaka vrsta drveta i materijal ima svoj sopstveni stil i način obrade. Gujarat je nekada bio veoma poznat, naročito po rezbarijama arhitekturi i čovek može još uvek da vidi, šetajući kroz stare ulice u nekom od njegovih gradova, izvanredne rezbarije na fasadama građevina.

g) KORPARSTVO I IZRADA PREDMETA OD TRAVE:

Radovi u rogozini i korparstvo spadaju u najstarije indijske zanate zbog prirode materijala od kojih su izrađeni i upotrebe ovih predmeta. Kao i zemljano posude ovo je, takođe, bio neodvojivi i sastavni deo domaćinstva. Oni su, međutim, postepeno postajali sve lepša umetnička dela, dok su i dalje zadržali svoju funkcionalnost. Sirovina u oba slučaja može biti trava, rogozina, ili bambusova trska. Korpe su radene jednostavnom tehnikom pletenja ili namotavanja. U slučaju pletenja model je načinjen od strukova koji čine osnovu, dok se pojedinačne niti koje se plete ukrštaju sa ovim strukovima. U ovom jednostavnom procesu ipak nalazimo veliko bogatstvo lepote koje dolazi od raznih oblika i boja. Ove korpe se razlikuju u veličini i finoći izrade, zavisno od njihove namene. One se najčešće upotrebljavaju za poljoprivredne proizvode, voće, povrće i za nošenje tih proizvoda na pijacu, zatim za sakupljanje lišća, otpadaka i sl. Najfiniji primerci se upotrebljavaju za cveće, voće i slatkische u kuhinji i na stolu, a ponekad i kao kutije za nakit.

Vrlo često u Indiji i kuće za stanovanje imaju krovove pokrivenе rogozinom i lišćem, gde takođe dolazi do izraza smisao za estetsko preobražavanje okoline. Primena boja, bogatstvo oblika i ornamenata daju i ovim radovima umetnički izgled, originalnost i živopisnost, tako da, kombinovani sa praktičnom namenom, čine od kuće ne samo prostor ograničen sa četiri zida i krovom, već mesta stvarne lepote.

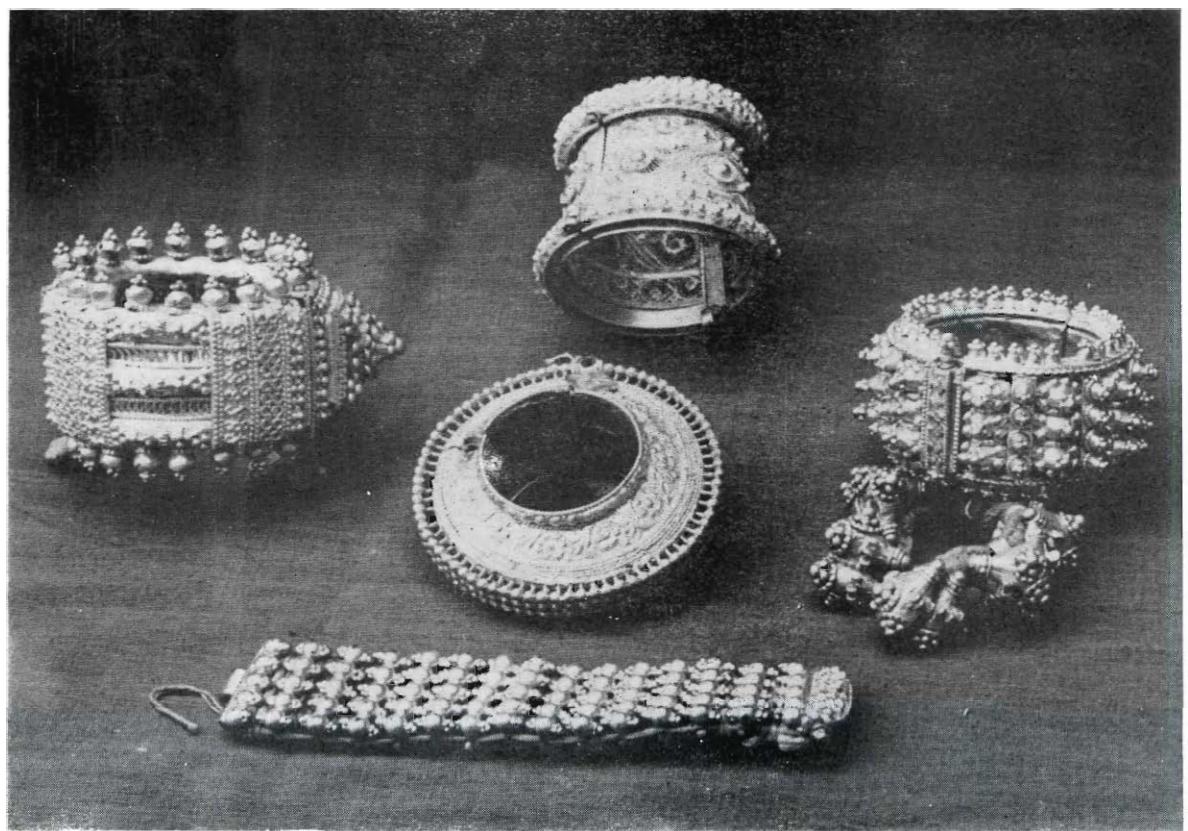
h) OBRADA METALA:

Od metala koji su u Indiji bili u univerzalnoj upotrebi najčešći su predmeti od bakra i njegovih legura bronze, mesinga i dr., od kojih su bile izradivane posude za domaćinstva, posude namenjene ritualnim obredima, peharji i drugi predmeti kao što su zvona, kadionice, kutije za nakit, kutije za pān — lišće za žvakanje, lampe itd. Treba dodati, kao važnu pojedinost, da su u metalu izradivane skulpture božanstava koje su bile predmet molitve, a koje zauzimaju veoma značajno mesto u umetnosti obrade metala. Na njima je težište više na lepoti linija i oblika, nego na plastičnoj obradi i ornamentaciji.

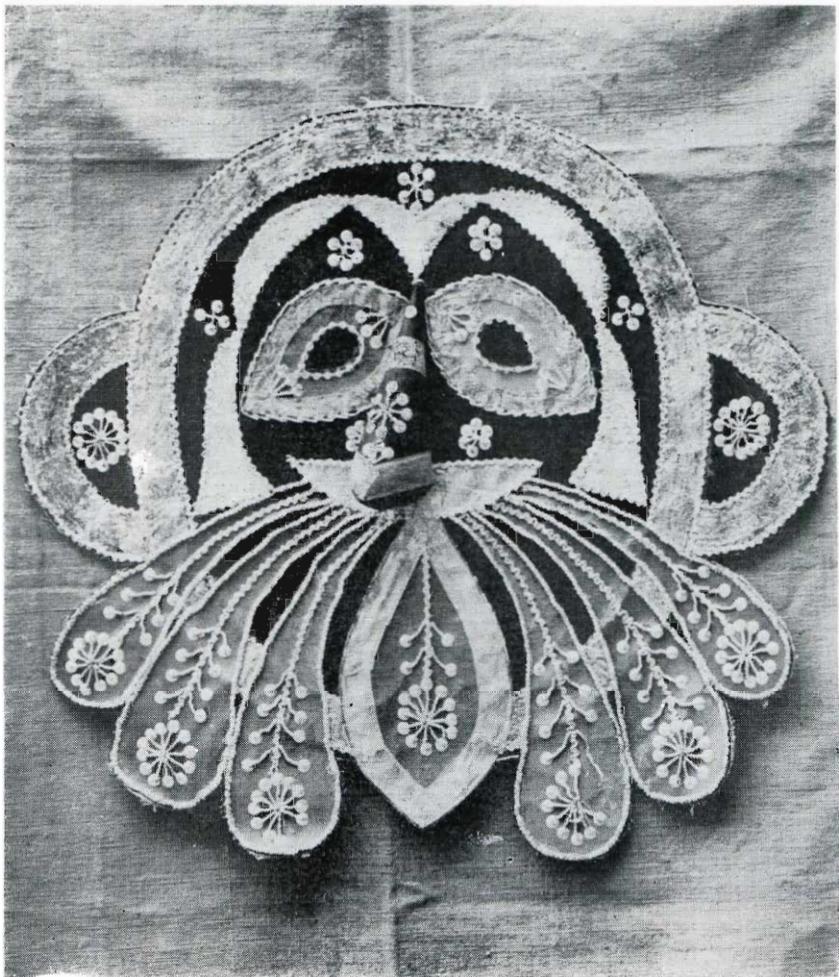
U stvari, insistiranje na savršenstvu svakog predmeta, bez obzira koliko je taj predmet beznačajan a njegova namena sva-kodnevna i obična, omogućilo je vaspitanje i održavanje dobrog ukusa u najširim slojevima naroda. To savršenstvo je postizano uvek estetskim oblikovanjem, izuzev tamo gde nije bilo prostora za nove ideje zbog utvrđenih predstava određenih i ikova i strogo-sti njihovog shvatanja. Baš ta činjenica, da je bezbroj oblika i rešenja pronađeno za svaki detalj, dovoljan je dokaz o bogatstvu mašteta i kreativnosti starih majstora-zanatlja, tako da ponavljanje i stagnacija nisu bili mogući.

Indijski kovani čelik slavljen je od najstarijih vremena. Čuvene sablje iz Damaska i Persije bile su kovane od indijskog čelika. Umeštost dostignuta u livenju metala i visoko majstorstvo indijskih zanatlja dokazuju mnogi predmeti izrađeni u bakru i bronzi, pronađeni prilikom iskopavanja. Jedan od najistaknutijih primera obrade metala iz Harappa civilizacije je bronzana figura devojke koja igra, a koja potiče iz III milenijuma pre n.e. Ova figura, na kojoj je glava posebno fiksirana metalnim čavlićima, dok su ruke i noge izlivene od više delova znalački spojenih u jednu celinu, govori o izuzetnom smislu i osećanju za harmonično modelovanje tela i udova. Benares i Moradabad su poznati po raznovrsnosti i savršenstvu obrade metala, bilo da se radi o čistim površinama predmeta, ili reljefnoj obradenim i ukrašenim površinama. Bengal i Kerala, kao i Mysore i Assam, poznati su po izradi zvona. Izrada lampi predstavlja posebnu vrstu zanatskog rada. Samo na jugu Indije izrađuje se skoro milion raznih oblika lampi. Svaka je izvanredni umetnički rad koji se razlikuje od drugih, zavisno od oblasti u kojoj je nastala. Ahmedabad je bio slavan po dekorativnim mangalima, izvanredno obradenim metalnim paravanimi i kutijama za pān. Neki od ovih predmeta u Jaipuru dekorisani su emaljem, što ih čini prefinjenim umetničkim ostvarenjima. Sastavni su originalni radovi iz Tanjora, koji spadaju u najsvršenije predmete od metala u Indiji poznate po naglašenoj plastičnoj obradi i reljefnosti ornamenata i motiva.

Kashmir je takođe poznat po svome načinu obrade metala. Tu se radovi u bakru kombinuju sa limom na kome su cvetni motivi duboko ugravirani i ispunjeni crnom smesom. Tehnika damaskiranja u srebru, koja je nekada bila u primeni u mnogim delovima Indije, danas se zadržala samo ponegde, a naročito je zastupljena u malom gradu Bidar, u državi Mysore, po kome je ova tehnika dobila ime bidri. Radovi u ovoj tehničici izrađuju se još i u Hyderabadu u Andhra Pradeshu.

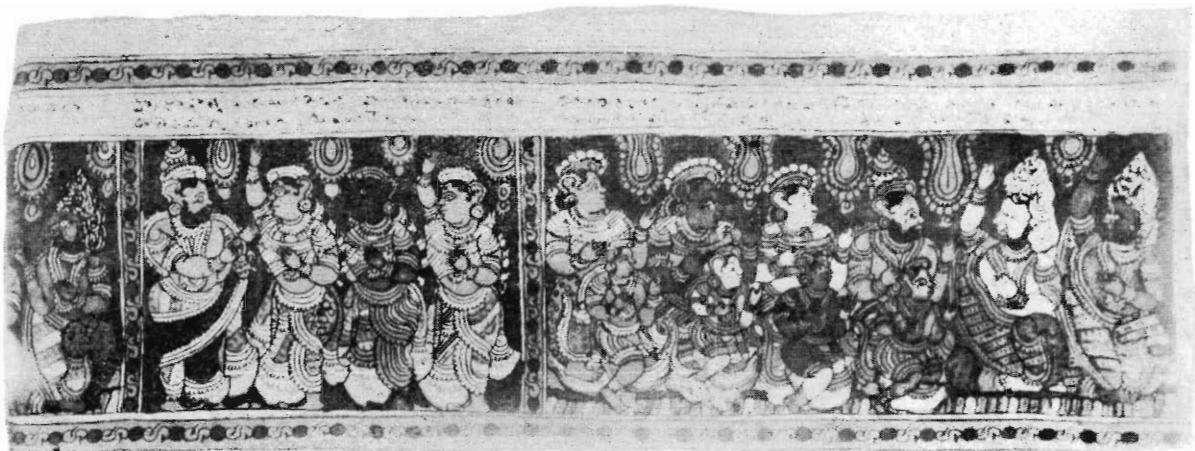

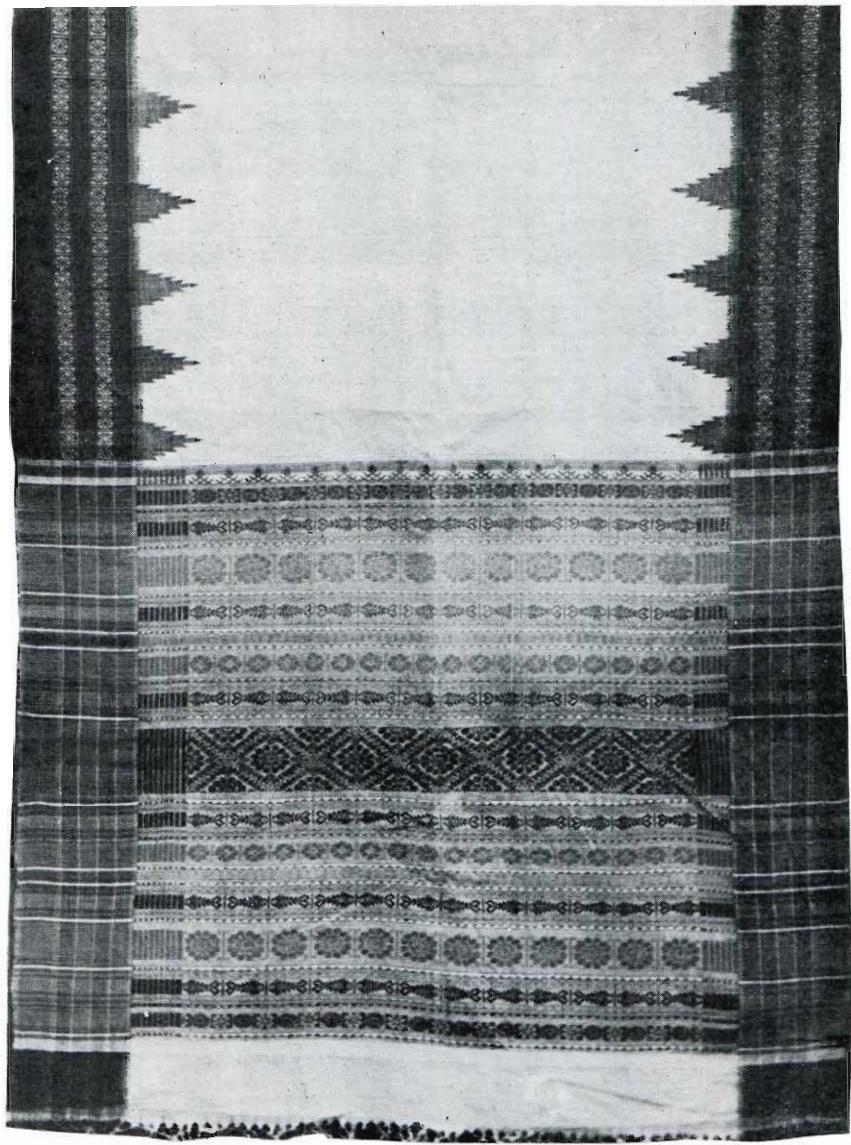

SLOVENSKI
ETNOGRAF-
SKI MUZEJ
LJUBLJANA

K E.01 A.11.02

SEM

1968

020180310

COBISS ©